

Кравчук Г.В., д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фінансів,

Дубина М.В., канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
Чернігівський державний технологічний університет,

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто питання визначення та систематизації факторів впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхова компанія, страховий ринок, фінансово-економічна безпека, компанія страхування життя.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены вопросы определения и систематизации факторов влияния на финансово-экономическую безопасность развития страхового рынка Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: страховая компания, страховой рынок, финансово-экономическая безопасность, компания страхования жизни.

ANNOTATION. The questions definition and systematization the factors influencing of the financial and economic security the insurance market of Ukraine were considered in the article.

KEYWORDS: insurance company, the insurance market, financial and economic security, Life Insurance Company.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування страхового ринку будь-якої країни є важливою складовою загального розвитку національної економіки. Насамперед, така ситуація пов'язана з можливістю формування страховими компаніями довгострокових інвестиційних ресурсів, які є основою стабільного розвитку національного господарства. Саме страховий ринок через механізм надання відповідних фінансових послуг має можливість акумулювати тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб і там самими формувати значні за обсягами фонди інвестиційних ресурсів і використовувати їх для фінансування реального сектору економіки.

В Україні на сучасному етапі у порівнянні з зарубіжними країнами страховий ринок поки що зароджується та формується,

а його роль не настільки помітна у розвитку національної економіки у порівнянні з банківськими установами.

Фінансово-економічна криза засвідчила, що страховий ринок України є вкрай вразливим до внутрішніх і зовнішніх факторів і може розвиватися лише при позитивних трендах розвитку національної економіки. Процес значного уповільнення зростання основних макроекономічних показників країни після настання фінансово-економічної кризи мав потужний негативний вплив на розвиток страхового ринку України: зменшилися обсяги страхових премій, значна кількість договорів була розірвана економічними суб'єктами через неспроможність їх обслуговувати, зросли обсяги виплат за страховими договорами, збільшилася кількість шахрайств та ін.

Усе це свідчить про необхідність розробки ґрунтовних і всеохоплюючих напрямків стабілізації функціонування страхового ринку. Особливої уваги заслуговують дослідження теоретичних та методологічних аспектів фінансово-економічної безпеки розвитку страхового ринку, серед яких важливу роль відіграють питання визначення та систематизації факторів впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової та методичної літератури, у першу чергу публікацій таких авторів, як В. Фурмана, Л. Хоріна, О. Гаманкової, С. Осадця, О. Козьменко, С. Козьменко, А. Єрмошенко, М. Єрмошенко, О. Власенко та інших науковців, дозволяє стверджувати про значний внесок зазначених учених у дослідження теоретичних та методологічних аспектів розвитку страхового ринку України, однак питання визначення та систематизації факторів впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку залишаються не до кінця вивченими та потребують нових теоретичних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення та систематизація факторів впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до наказу Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України», економічна безпека — це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави; фінансова безпека — це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю

до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові: бюджетна система, валютна безпека, грошово-кредитна безпека, боргова безпека, безпека страхового ринку, безпека фондового ринку.

Безпека страхового ринку — це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування [8].

Тлумачення терміну «безпека страхового ринку» відповідно до наказу Міністерства економічного розвитку та торгівлі України є дещо вузьким за своєю суттю і включає фінансові аспекти здійснення страховими компаніями виплат відшкодувань відповідно до умов договорів, що підписані з юридичними та фізичними особами.

У статті термін фінансово-економічна безпека страхового ринку розглядається у більш широкому трактуванні та включає процеси забезпечення економічної безпеки розвитку страхового ринку України з акцентом на складову фінансової безпеки.

Фактори впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку України можна систематизувати на такі групи, що представлено на рис. 1.

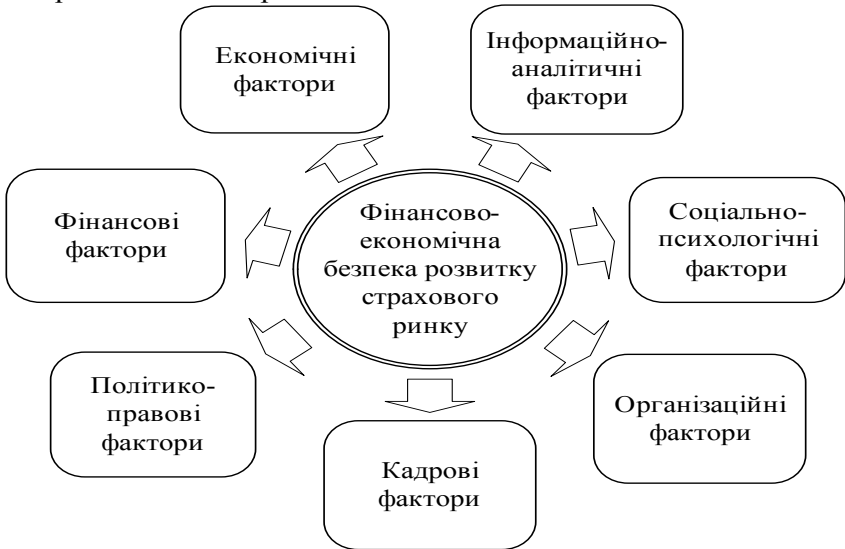

Рис. 1. Фактори впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку України

Таким чином, до економічних факторів віднесено:

— відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва;

— неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів;

— низький платоспроможний попит на страхові послуги;

— високий рівень інфляції, внаслідок чого здійснення довгострокових (накопичувальних) видів страхування в національній валюті неможливе;

— дефіцит необхідних бюджетних коштів для організації адекватного потребам споживачів обов'язкового страхування;

— збільшення кількості страховиків, що неадекватно темпам росту попиту на страхові послуги;

— відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування;

— відносно слабкий сектор з надання послуг із страхування життя;

— нерозвиненість ринку страхових посередників;

— невідповідність рівня розвитку страхування високим вимогам ринкових умов господарювання;

— невисокий рівень конкурентоспроможності страховиків порівняно з банками на ринку залучення коштів;

— недостатньо диверсифікований страховий продуктивний портфель компаній у цілому, вузький асортимент страхових послуг, що можуть надаватися банкам зокрема; порівняно низький рівень технологічної оснащеності здійснення страхових операцій.

Фінансові фактор включають:

— низька прибутковість окремих видів страхування;

— слабкий розвиток фондового ринку, що не дає змоги використовувати цінні папери як категорію активів для захищеного розміщення страхових резервів;

— недосконалість діючого порядку оподаткування страхових компаній;

— невеликі обсяги і недосконала структура капіталу страховиків;

— низька фінансова місткість страховиків;

— нерозвиненість інвестиційних інструментів для довгострокового розміщення страхових резервів;

— високий рівень конкуренції між банками, страховими компаніями та іншими спеціалізованими кредитно-фінансовими установами щодо залучення вільних грошових ресурсів у потенційних споживачів фінансових послуг.

До політико-правових віднесені наступні фактори:

- неповна і фрагментарна законодавча база;
- відсутність державних преференцій на страховому ринку;
- неефективний контроль з боку держави, прояви монополізму;
- відсутність системності у законодавчих актах, єдиного механізму узгодження документів, що регламентують діяльність суб'єктів ринку страхових послуг;

- надмірна кількість законодавчо визначених видів обов'язкового страхування і неадекватність їхнього фінансового забезпечення;

- недосконалість врегулювання діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів;

- неврегульованість діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;

- неузгодженість дій законодавчої та виконавчої гілок влади, спрямованих на формування нормативної бази страхового ринку;

- створення страхового ринку відбувалось паралельно з розвитком нормативно-правового забезпечення, але не завжди адекватно.

Організаційні фактори включають:

- нерозвиненість традицій в інвестиційному середовищі страхового ринку;

- велика кількість кептивних страхових компаній;

- відсутність вторинного ринку страхових послуг, механізмів ефективної взаємодії банківського та страхового сектору економіки, низький рівень розвитку допоміжної інфраструктури страхового ринку;

- відсутність усталених страхових технологій;

- недостатній рівень позитивного досвіду роботи з клієнтами

- споживачами страхових послуг;

- низький рівень обізнаності та застосування на практиці новітніх інструментів і концепцій менеджменту та маркетингу на ринку страхових послуг.

Інформаційно-аналітичні фактори включають:

- інформаційна непрозорість страхового ринку;

- відсутність якісної статистичної інформації про стан страхового ринку;

- недосконалість фінансової звітності страховиків;

- низький рівень інформаційного та консалтингового забезпечення здійснення страхової діяльності;

- відсутність ефективних рейтингів страхових компаній;

- непрозорість даних про структуру власності вітчизняного страхового ринку;

— практично відсутнє застосування в практиці діяльності страхових компаній спеціалізованих автоматизованих баз даних щодо недобросовісних страхувальників.

Актуальним для розвитку ринку страхових послуг є створення, насамперед, реєстру шахраїв. Питанням здійснення махінацій у страховій сфері в сучасних умовах приділяється недостатньо уваги. У цілому, виникла така система, коли кожна страхова компанія самостійно вирішує питання щодо ліквідації наслідків махінацій з боку клієнтів у межах своєї установи. Однак, закордонний досвід свідчить, що найефективнішими є консолідовані заходи щодо протидії зловживанням на страховому ринку. Навіть не існує жодних статистичних даних щодо кількості зловживань та обсягів фінансових збитків, що отримали страхові компанії. Відповідно, така ситуація лише сприяє недобросовісним клієнтам, одні з яких протягом 2011 року отримували відшкодування від трьох страховиків за схожими страховими випадками.

Центральну роль у мінімізації зловживань на ринку страхування необхідно все ж виконувати правоохоронним органам, які повинні тісно співпрацювати у цьому питанні з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, страховими компаніями та Лігою страхових організацій України. Так, наприклад, у Канаді боротьба із шахрайством проводиться під егідою спеціально уповноваженого органу, до складу якого входить більшість страхових компаній по майновому страхуванню і асоціацій брокерів. Спеціально створений при бюро комітет розробив систему експертних оцінок, узагальнив досвід боротьби із шахрайством багатьох страхових компаній і випустив спеціальний посібник, як створити у страховій компанії підрозділ по боротьбі з шахрайством і як побудувати його роботу, щоб це позитивно вплинуло на якість обслуговування клієнтів компанії [1, с. 167]. На жаль, в Україні роль Ліги страхових організацій як головної організації страхових компаній у боротьбі із шахрайством незначна.

До соціально-психологічних факторів віднесено:

— ігнорування інтересів страхувальників протягом тривалого часу, оскільки витрати на страхування не визнавалися суспільно необхідними;

— відсутність довіри до страхових компаній;

— відсутність довіри до державних органів влади, що здійснюють регулювання діяльності страхових компаній [5; 6];

— поява окремих галузей господарства (сільське господарство, автотранспорт, зарубіжний туризм), у яких рівень недовіри до страхових компаній досяг кризового.

Кадрові фактори включають:

— недостатній рівень кваліфікації та професіоналізму працівників страхової галузі;

— відсутність жорстких кваліфікаційних вимог до працівників у сфері страхової справи як з боку наглядових органів, закріплених у нормативно-правових актах, так і з боку самих страхових компаній (у внутрішніх положеннях фінансової установи);

— практична відсутність на ринку трудових ресурсів професіоналів у страховому бізнесі, а особливо з достатнім досвідом роботи андеррайтерів, диспашерів, аварійних комісарів, експертів, фінансистів, програмістів, що досконально володіють навиками організації та здійснення страхової діяльності;

— відсутність у країні спеціальності підготовки студентів «страхова справа».

Світова фінансова криза негативно вплинула на рівень фінансово-економічної безпеки українського страхового ринку, значно знизивши кількість його переваг і потенційних можливостей. Так, наприклад, суттєво погіршилась загальна економічна ситуація, про що свідчать зниження темпів приросту ВВП, підвищення рівня інфляції, дестабілізація курсу національної валюти, зменшення доходів населення, зменшення кількості ефективно і прибутково працюючих підприємств.

Якщо говорити про сучасну грошово-кредитну політику, то вона суттєво позначається на безпеці функціонування страхового ринку, зокрема зростанням збитковості страховиків, скороченням чисельності договорів з класичного страхування, різким зниженням платоспроможності страхових компаній.

До факторів, що і надалі впливають на погіршення рівня фінансово-економічної безпеки страхового ринку України, можна віднести: «падіння» фондового ринку; збільшення ризиків, пов'язаних з інвестуванням активів фінансових установ, та неповернення наданих позик; підвищення недовіри населення до фінансових установ, у тому числі з причин затягування або відмови виконання ними своїх зобов'язань за укладеними договорами; — валютно-курсова нестабільність; відсутність взаємодії між банками та небанківськими фінансовими установами щодо забезпечення доступу останніх до коштів, розміщених на депозитних рахунках; збереження негативних інфляційних очікувань населення; — подальша тінізація економіки; переоцінка вартості інвестиційних активів через валютний, кредитний та інші ризики, що може призвести до зменшення обсягів чистих активів фінансових установ і вплинути на здатність виконання ними своїх зобов'язань.

До суттєвих проблем діяльності страхових компаній на вітчизняному ринку, що мають дестабілізуючий вплив на безпеку їх діяльності, можуть бути віднесені: неможливість виконання страхувальниками — фізичними особами зобов'язань за договорами страхування життя в іноземній валюті; забезпечення надійності зберігання коштів страхових резервів у банківській системі; не своєчасність проведення страхових виплат.

Подальшого розгляду, з точки зору підвищення рівня фінансово-економічної безпеки, потребує формалізація основних векторів спрямування діяльності органів державного регулювання. Серед головних заходів впливу на безпеку діяльності страхового ринку з боку органів державного регулювання слід відзначити: перехід до пруденційного нагляду на основі ризиків; введення системи контролю за не добросовісною рекламою страховиків з метою запобігання таких явищ, як демпінгування; внесення змін до Закону України «Про страхування»; розвиток правового регулювання страхування сільськогосподарських ризиків; формування механізму запровадження страхової медицини.

Пріоритетність зазначених напрямків роботи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України буде означати вжиття невідкладних і реальних, виходячи з її повноважень, кроків по усуненню порушень прав споживачів страхових послуг, а саме:

- вжиття жорстких адекватних заходів впливу до страховиків у разі невиконання та/або неналежного виконання ними зобов'язань за укладеними договорами страхування;

- створення сприятливих умов для стабілізації фінансового стану діяльності в цілому тим страховикам, якими розроблені та реалізуються якісні страхові продукти та які забезпечують належне врегулювання заявлених страхувальниками збитків.

Напрямок підвищення рівня безпеки страхового ринку можна вважати неприпустимість у діяльності страховиків порушень вимог законодавства про фінансові послуги, зокрема: недотримання страховиками вимог, встановлених законодавством щодо платоспроможності; укладання договорів страхування не у відповідності до правил страхування; обмеження та/або порушення прав страхувальників, визначених законодавством та/або договором страхування; безпідставної відмови у здійсненні страхової виплати або сплати страхового відшкодування; невиконання обов'язку здійснити страхову виплату або виплату страхового відшкодування в належному обсязі та у передбачений договором страхування термін; невиконання страхови-

ками інших зобов'язань у порядку, терміни відповідно до укладеного договору страхування; використання правил страхування, які не відповідають вимогам законодавства; поширення страховими компаніями в будь-якій формі реклами та іншої інформації, що містить неправдиві відомості про їх діяльність; обмеження та/або порушення права страхувальників і потенційних споживачів страхових послуг на доступ до інформації щодо діяльності страхової компанії, в тому числі щодо відомостей про фінансові показники та економічний стан страховика, які підлягають обов'язковому оприлюдненню, переліку керівників страховика та його відокремлених підрозділів, переліку страхових продуктів, що пропонуються страховикам, цін/тарифів страхових послуг, іншої інформації, право на отримання якої закріплене в законах України.

Крім цього, варто відмітити, що Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових України, виступила з ініціативою поширення практики проведення валютних аукціонів для забезпечення потреб страхувальників — фізичних осіб в іноземній валюті по договорах страхування життя, в яких страхові зобов'язання сторін визначені у вільноконвертованій валюті, із забезпеченням використання придбаної іноземної валюти за цільовим призначенням [9].

Безперечно вагомим у діяльності органів державного регулювання та нагляду з позиції забезпечення відповідного рівня фінансово-економічної безпеки є вжиття заходів, що мають на меті та є дієвими у сфері підвищення конкурентоспроможності як окремих страхових компаній, так і страхового ринку України в цілому. Основними напрямками підвищення конкурентоспроможності українських страхових компаній мають бути: розробка нових страхових продуктів і послуг; поліпшення корпоративного управління; створення нових каналів збуту страхових послуг; зростання капіталізації; впровадження аутсорсингу; підвищення якості менеджменту; розвиток страхового «ритейлу»; розвиток страхування життя; впровадження інформаційних технологій.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, слід відмітити, що незважаючи на наявність негативних факторів впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку він залишається перспективним для подальшого функціонування, особливо у частині страхування життя, пенсійного і медичного страхування. Виходячи з цього, можна

зробити висновок про доцільність застосування заходів підвищення рівня фінансово-економічної безпеки як на загальнодержавному рівні за рахунок впровадження необхідних механізмів, так і застосування системи показників з визначеними параметрами для моніторингу результатів діяльності страховиків.

Література

1. Борьба с мошенничеством в сфере страхования: российский и зарубежный опыт [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.vuzlib.net/beta3/html/1/3132/3490/
2. Гаманкова О.О. Страховий ринок України в глобальному страховому просторі / О.О. Гаманкова // Страхова справа — 2012. — № 2 (46). — С. 8—12.
3. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємництво. Наукова монографія / Єрмошенко М.М., Гарячева К.С. — К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2010. — 248 с.
4. Єрмошенко А. М. Управління ризиками взаємодії страхових компаній з банками / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 6 (120). — С. 191—200.
5. Дубина М.В. Фактори впливу на розвиток регіональної системи небанківських фінансово-кредитних посередників / М.В. Дубина // Фінанси України: Матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф., 19—20 трав. 2010 р.: В 7 т. — Д.: Біла К.О., 2010. — Т. 3. — 101 с.
6. Кисельова О.М. Фактори, які впливають на розвиток страхового ринку України/ О.М. Кисельова // Формування ринкових відносин в Україні. — 2007. — № 2. — С. 76—80.
7. Козьменко О. В. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку перестраховування в Україні / О. В. Козьменко, А. О. Бойко // Фінанси України. — 2011. — № 6. — С. 24—33.
8. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>
9. Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг «Про оприлюднення звернення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України до учасників ринків страхових послуг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://delo.ua/wiki/pro-opriljudnennja-zvernennja--110942/>

Статтю подано до редакції 08.10.2012 р.